

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/293822855>

# Praktijkvoorbeelden als bron voor professionalisering

Article · September 2013

CITATIONS

2

READS

169

5 authors, including:



**Jo Tondeur**

Vrije Universiteit Brussel and University of Wollongong

255 PUBLICATIONS 14,795 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)



**Natalie Pareja Roblin**

University of Amsterdam

44 PUBLICATIONS 3,404 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)



**Johan van Braak**

Ghent University

133 PUBLICATIONS 11,793 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)



**Petra Fisser**

Netherlands Institute for Curriculum Development

81 PUBLICATIONS 3,609 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

# 3

## Praktijkvoorbeelden als bron voor professionalisering

**Jo Tondeur, Natalie Pareja Roblin, Johan van Braak**  
Universiteit Gent

**Petra Fisser**  
Stichting Leerplanontwikkeling (SLO)

**Joke Voogt**  
Universiteit Twente

Kijken naar hoe collega's ict gebruiken in hun les kan inspireren: 'zo ga ik het ook aanpakken!' Maar het kopiëren van een voorbeeld is nog geen wezenlijke gedragsverandering. Daarvoor moeten ook iemands persoonlijke opvattingen ontwikkelen. Praktijkvoorbeelden die dat weten te bewerkstelligen dragen bij aan de professionalisering van leraren.

Iedereen kent ze: de filmpjes die 'ter leering ende vermaeck' op studiedagen worden getoond; filmpjes die de levensechte praktijk aanschouwelijk maken, zoals leraren die een nieuwe ict-toepassing demonstreren. Over dit soort

praktijkvoorbeelden gaat dit artikel. Want als deze praktijkvoorbeelden aan bepaalde voorwaarden voldoen, kunnen zij een prima middel zijn om leraren aan te zetten ict te integreren in de dagelijkse onderwijspraktijk.

**Figuur 1:**  
Functie en kenmerken van praktijkvoorbeelden



# *Goede praktijkvoorbeelden kunnen de verbinding tussen anders doen én denken tot stand brengen en zo professionalisering bevorderen*

## **Hoe bevorderen praktijkvoorbeelden professionalisering?**

Praktijkvoorbeelden worden gemaakt vanuit het idee 'goed voorbeeld doet goed volgen'. En zo blijkt het soms ook te werken. Kelchtermans en collega's (2008) schrijven dat het observeren van praktijkvoorbeelden bij respondenten meestal 'iets' teweeg brengt. Dat 'iets' loopt uiteen van het opdoen van inspiratie tot grondige wijzigingen in de les- en schoolpraktijk. Deze diversiteit in reacties hangt onder meer samen met de kwaliteit van de getoonde praktijkvoorbeelden. Daarover later meer. We gaan eerst in op de verschillende reacties die praktijkvoorbeelden kunnen teweegbrengen. Voor de volledigheid vermelden wij hierbij dat de bevindingen van Kelchtermans en collega's gelden voor praktijkvoorbeelden in het algemeen. Wij spitsen dit in dit artikel toe op praktijkvoorbeelden met ict-applicaties.

Als eerste is er de impact op iemands handelen, de concrete veranderingsacties.

Kelchtermans onderscheidt drie varianten:

- *Oppervlakkig gebruik.* De leraar neemt tips of aangereikte materialen zoals educatieve software over, zonder dat er diepgaand iets verandert. Deze variant zagen Kelchtermans en collega's het meest. Er is dan weinig sprake van professionalisering.
- *Adoptie en/of imitatie.* De leraar neemt het praktijkvoorbeeld integraal over. Omdat grondig begrip van de inhoud ontbreekt, leidt dit vaak tot oppervlakkige ict-integratie.
- *Adaptatie.* De leraar vertaalt het praktijkvoorbeeld naar zijn eigen specifieke context, aangepast aan bijvoorbeeld de beschikbare ict-infrastructuur of de ict-competenties van de leerlingen.

In de tweede plaats is er de impact op iemands denken:

- *Bevestiging van de eigen opvattingen.* Als een leraar zich herkent in het ict-praktijkvoorbeeld en de achterliggende visie op onderwijs voelt hij zich bevestigd in zijn eigen opvattingen. Datzelfde kan gebeuren als hij een groot contrast ervaart tussen het voorbeeld en zijn eigen aanpak: ook het beredeneerd afwijzen van een praktijkvoorbeeld is een vorm van professioneel leren.
- *Uitbreiding van de bestaande opvattingen.* Kennismaken van praktijkvoorbeelden betekent voor veel leraren dat zij vanuit een andere invalshoek naar hun eigen onderwijspraktijk kijken en zo hun bestaande opvattingen over de inzet van ict uitbreiden. Ze toetsen als het ware de houdbaarheid van hun eigen kennis en opvattingen over de rol van ict in onderwijsleerprocessen en zijn daardoor beter in staat weloverwogen beslissingen te nemen.
- *Ontwikkeling van strategisch denken.* De vraag hoe je een praktijkvoorbeeld kunt toepassen in je eigen context stimuleert leraren na te denken over hoe zij hun collega's/schoolleider kunnen overhalen mee te werken aan het proces van ict-integratie op hun school.

Tot slot onderscheiden Kelchtermans en collega's een derde effect en dat is het onmiddellijk verwerpen van het praktijkvoorbeeld. Dit zagen zij vooral als respondenten zich absoluut niet herkenden in het getoonde voorbeeld.

Het observeren van praktijkvoorbeelden brengt dus uiteenlopende reacties teweeg bij leraren. Er is echter pas sprake van een professionele ontwikkeling als een concrete actie (het

doen) samengaat met een verandering van de persoonlijke opvattingen van de betrokkenen (het denken). Die verbinding is essentieel. Als die ontbreekt, ontstaat namelijk het gevaar van een oppervlakkige toepassing van 'tips en trucs' met technologische snufjes (Sang et al., 2012).

Kortom: professionalisering is een tandem van anders doen én denken. In dit geval anders omgaan met en anders denken over ict in het onderwijs. Goede praktijkvoorbeelden kunnen de verbinding tussen doen en denken tot stand brengen en zo professionalisering bevorderen (Van den Berg et al., 2008).

### **Wat maakt een praktijkvoorbeeld tot een 'goed' praktijkvoorbeeld?**

De vraag is nu: welke kenmerken moet een praktijkvoorbeeld hebben wil het dit effect (de tandem van anders doen en denken) bewerkstelligen? Ofwel: wat maakt een praktijkvoorbeeld tot een goed praktijkvoorbeeld? Als we ons in de leraar verplaatsen is het belangrijk dat een voorbeeld alle vragen beantwoordt die hij zich zal stellen: 'wat is het vernieuwende karakter van de ict-toepassing?', 'wat kan ik ermee in mijn onderwijspraktijk?', 'wat betekent het voor mijn didactisch handelen?', 'hebben wij als school hiervoor alles in huis?' We onderscheiden zo vijf kenmerken:

#### *1) Inhoud: vernieuwend en met meerwaarde voor de onderwijspraktijk*

Een goed praktijkvoorbeeld laat iets nieuws zien en toont mogelijkheden om ict in te zetten, waarbij de effecten in termen van efficiëntie, effectiviteit en motivatie duidelijk worden gemaakt.

2) *Bruikbaarheid: overdraagbaarheid en integreerbaarheid*

Een praktijkvoorbeeld is bij uitstek een specifieke situatie. Dat maakt het lastig om er algemene lessen uit te trekken. Voor de leraar is het dus van belang dat hij antwoord krijgt op zijn vraag 'wat kan ik ermee in mijn onderwijspraktijk?' Een goed praktijkvoorbeeld laat zien waarom de betreffende ict-toepassing in die omstandigheden werkt, door aandacht te besteden aan de specifieke context. Hetzelfde geldt voor de mate waarin de ict-toepassing te integreren is binnen meerdere leergebieden en/of verschillende leerjaren.

3) *Handelingsaanwijzingen: concrete aanwijzingen voor het didactisch handelen*

Een goed praktijkvoorbeeld laat concreet zien hoe leraren het leren van de leerlingen met de ict-toepassing kunnen bevorderen. Het geeft dus inzicht in wat de ict-toepassing vraagt van leraren: de rollen die van hen worden verwacht, de activiteiten die zij kunnen aanbieden en hoe ze kunnen nagaan of het leren succesvol was (Van den Akker, 1988; Voogt, 2010).

4) *Organisatie: passend in (ict-)beleid en infrastructuur*

Naast inhoudelijke en pedagogisch-didactische vragen beantwoordt een goed praktijkvoorbeeld ook organisatorische vragen: welke infrastructuur is er nodig, welke software wordt gebruikt, hoe sluit het voorbeeld aan bij het ict-beleid van de school, hoeveel tijd vergt de voorbereiding en uitvoering. Kortom: de leraar krijgt inzicht in de (materiële) condities die ten grondslag liggen aan het voorbeeld en kan op basis hiervan een vergelijking maken met zijn eigen context.

5) *Presentatie: zorgvuldig en volledig*

Voor de kijker is het belangrijk dat hij een zorgvuldig en volledig beeld krijgt van het praktijkvoorbeeld. Dit betekent dat niet alleen het resultaat moet worden getoond, maar ook het doel en het proces dat tot het resultaat geleid heeft, inclusief de knelpunten, zoals technische moeilijkheden, en de manier waarmee de betrokkenen ermee zijn omgegaan. Als alleen de succesfactoren vermeld worden, kan een praktijkvoorbeeld snel afgedaan worden als te ideaal en ongeloofwaardig (Tondeur et al., 2012). Het multimediaal voorstellen van praktijkvoorbeelden (bijvoorbeeld via een videocase) biedt goede mogelijkheden om elementen zoals de context, de theoretische en didactische informatie (zie artikel over TPACK in *4W*, 2013(2), 22-27) voor het voetlicht te brengen. Goede praktijkvoorbeelden kunnen zo ict als doel én als middel in zich verenigen.

### **Van voorbeelden observeren tot ict-integratie in de klas**

Als een praktijkvoorbeeld aan bovenstaande criteria voldoet zou het voldoende kwaliteit moeten bezitten om te dienen als bron van inspiratie en voor professionele ontwikkeling. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat niet alleen de kenmerken van het praktijkvoorbeeld bepalend zijn voor de impact ervan, maar ook de betekenis die zij kunnen hebben voor de leraren die er kennis van nemen. Dit hangt samen met hun persoonlijke achtergrond (hun verwachtingen en ervaringen) en de schoolorganisatie.

Ook de omstandigheden waaronder zij het praktijkvoorbeeld observeren speelt een rol. Leraren 'gewoon' laten kijken volstaat niet

(Van den Berg et al., 2008). Zij moeten de praktijkvoorbeelden steeds in relatie zien tot de specifieke situatie waarin ze zijn ontstaan en ze (her)interpreteren naargelang hun eigen onderwijssituatie. Tot slot werkt de collectieve interpretatie en analyse door collega's als een validerend filter voor de acceptatie in de eigen onderwijspraktijk (Simons et al., 2003). Leraren moeten dus leren hoe ze de vertaalslag

kunnen maken van voorbeeld naar de eigen praktijk, een proces waarbij sommige leraren ondersteuning nodig zullen hebben. Dan kunnen zij zelf nieuwe lessen gaan ontwerpen waarbij ict wordt ingezet (Tondeur et al., 2013) en hun lessen gaan uittesten in een authentieke setting. Op basis van evaluatie en feedback kan zo een praktijkvoorbeeld leiden tot een nieuwe ict-toepassing in de klas.



### **Jo Tondeur**

Hoofdauteur

jo.tondeur@ugent.be

Jo Tondeur is postdoctoraal onderzoeker aan de Universiteit Gent (FWO, Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen). Hij doet onderzoek naar schoolontwikkeling, onderwijsinnovatie en onderwijskundig ontwerpen. Zijn huidige onderzoekslijn richt zich op ict-integratie in de lerarenopleiding.

### **Johan ter Braak, Natalie Pareja Roblin, Petra Fisser & Joke Voogt**

Auteurs

Johan van Braak en Joke Voogt zijn universitair hoofddocent, respectievelijk aan de Universiteit Gent en Universiteit Twente. Beiden onderzoeken de integratie van ict in onderwijs.

Natalie Pareja Roblin is postdoctoraal onderzoeker, Universiteit Gent. Zij onderzoekt de interacties tussen onderwijsonderzoek en -praktijk.

Petra Fisser is leerplanontwikkelaar ict bij SLO. Zij houdt zich bezig met deskundigheidsbevordering op het gebied van ict in onderwijs.

# Wat we weten over praktijkvoorbeelden

- Goede praktijkvoorbeelden van nieuwe ict-toepassingen kunnen een verandering in het handelen en in het denken van leraren teweeg brengen.
- Hiervoor moet een praktijkvoorbeeld aan drie belangrijke voorwaarden voldoen: het moet een concrete, vernieuwende ict-praktijk presenteren (voorbeeld), laten zien wat er daadwerkelijk gebeurt (beschrijvend), en waarom het op die wijze gebeurt (verklarend).
- Leraren 'gewoon' laten kijken naar praktijkvoorbeelden van ict-toepassingen volstaat niet. Om de vertaalslag te kunnen maken naar de eigen praktijk moeten ze het voorbeeld kunnen (her) interpreteren naar de eigen onderwijssituatie.



## Meer weten?

Akker, J. van den (1988). The teacher as learner in curriculum implementation. *Journal of Curriculum Studies*, 20(1), 47-55.

Berg, E. van den, Wallace, J. & Pedretti, E. (2008). Multimedia cases, teacher education and teacher learning. In J. Voogt & G. Knezek (Red.), *International Handbook of Information Technology in Primary and Secondary Education* (pp. 475-487). New York, NY: Springer.

Kelchtermans, G., Ballet, K., Peeters, E., Piot, L. & Verckens, A. (2008). OBPWO 04.04. *Goede praktijkvoorbeelden als hefboom voor schoolontwikkeling. Identificatie van determinanten en kritische kenmerken*. Koepelrapport, 56 pp. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, Centrum voor Onderwijsbeleid en -vernieuwing.

Sang, G., Valcke, M., Braak, J. van, Tondeur, J., Zhu, C. & Yu, K. (2012). Challenging science teachers' beliefs and practices through a video-case-based intervention in China's primary schools, *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 40(4), 363-378.

Simons, H., Kushner, S. H., Jones, K. & James, D. (2003). From evidence-based practice to practice-based evidence: the idea of situated generalization. *Research Papers in Education*, 18(4), 303-311.

Tondeur, J., Hacquaert, J., Thys, J., Vandeput, L. & Hustinx, W. (2012). *iTeacher Education: Wat leren we uit praktijkvoorbeelden?* Velon/Velov-conferentie 2012. Antwerpen, België.

Tondeur, J., Braak, J. van, Sang, G., Voogt, J., Fisser, P. & Ottenbreit-Leftwich, A. (2012). Preparing pre-service teachers to integrate technology in education: A synthesis of qualitative evidence. *Computers & Education*, 59(1), 134-144.

Voogt, J. (2010). A Blended In-service Arrangement for Supporting Science Teachers in Technology Integration. *Journal of Technology in Teacher Education*, 18(1), 83-109.